

KELTSKI ELEMENTI V ŠEMPETRU V SAVINJSKI DOLINI

JOSIP KLEMENC

Univerza, Ljubljana

Rimski vpliv je bil v Noriku precej močan že pred okupacijo. Ko so pa spremenili samostojni »Regnum Noricum« v rimsko provinco Noricum, se je romanizacija okrepila. Iz mest se je širila po provinci. Posebno močno središče romanizacije so bili kraji z močno vojaško posadko. Tako npr. se mnogo močneje manifestira romanski življenjski vzor v Poetoviju, kjer je bila do konca prvega stoletja po Kr. stacionirana legija, kakor pa v Celeji, kjer ni bilo dosti stalnega vojaštva. Norik so Rimljani vključili brez velikih težav v svoj imperij. Ta pokrajina je gospodarsko precej izpopolnjevala italško gospodarstvo.¹

Neposredni gospodarji pred Rimljani so bili pri nas Kelti, ki so zavladali nad Iliri. Iz antičnih virov, še bolj pa iz arheološkega materiala lahko ugotovimo pripadnost kakega plemena neki etnični skupini, vendar pa moramo poudariti, da sam latenski arheološki material še ne dokazuje, da so bili tamkajšnji naseljenci Kelti, ampak samo, da je tamkaj prevladovala latenska materialna kultura. Same numizmatične najdbe so velikega pomena za študij prometa in blagostanje v tistem okolišču. Za najmočnejši dokaz keltskega življenja so ohranjeni napisi in ostanki verskih kultov, ki so posebno močni pri pogrebnih obredih gospodarsko močnejših slojev.

Plemstvo je obdržalo svoj dominantni položaj tudi pri Rimljanih. Prevzeli so razne upravne službe, ki so postale v posameznih rodbinah skoraj dedne.² S tem je bilo ustrezno častihlepu mladih ambicioznih ljudi. Pričeli so sklepati rodbinske zveze z Rimljani in je na ta način prevladala tudi v Noriku rimska družbena ureditev in sčasoma tudi rimski podobna zunanost. To nam dokazujejo razne javne zgradbe, svetišča, terme itd. Tudi rodbinske grobnice bogatejših domačinov so gradili po vzorih akvilejskih mavzolejev. Vendar so pod okriljem rimske državne umetnosti upodabljali

¹ V. Hoffiller, B. Saria, *AIJ* (1958), 1 ss. J. Klemenc, *Celeja v antiki*, Celjski zbornik (1961), 427 ss. Id., *Die Inschriften von St. Peter in Savinja-tal als Geschichtsquelle dieser Gegend* v *Atti del' III. Congresso internazionale d'epigraphia Greca e Latina*, Roma 1959, 326.

² Napisi (CIL III, 5237, 5233, 5226, 5236) omenjajo duumvire v Celeji. Napisi CIL III, 5194 imenuje decemvira »Cn. Pompeius Iustinus«, ki je postal kasneje duumvir v Celeji.

motive, ki so bili vsebinsko izraz domačega etničnega elementa in stare globoko ukoreninjene religioznosti.

V Šempetru v Savinjski dolini stoji več rekonstruiranih grobnic, ki nam z ohranjenimi napisi pričajo o domačih keltskih velmožeh, ki so opravljali v rimski provinci Norik in bližnji Celeji važne upravne službe. Najstarejši nagrobnik je v Šempetru nagrobna ara, postavljena Vindoniju Sukcesu.³ Ara je sestavljena iz več kosov (inv. št. 37, 173, 186, 189, 199 itd.). Na marmornem kvadru (inv. št. 186) (sl. 1) je uklesan napis, iz katerega

Sl. 1. Nagrobna ara z napisom C. Vindonija in njegove žene Julije

Fig. 1. Autel funéraire avec inscription de *Vindonius* et de sa femme *Iulia*

zvedemo, da je bil C. Vindonius Successus celejski edil in da je postavil nagrobnik sebi in svoji ženi Juliji. Značilne za ta napis so kvadrataste, prekrasno izdelane črke in dejstvo, da manjka na sicer pravilnem nagrobniku začetna formula D(is) M(anibus), ki se pojavi pri nas šele v drugem stoletju. Napis sam lahko postavimo v drugo polovico prvega stoletja; to še posebno potrjujejo reliefni portreti pokojnikov na obeh stranskih ploskvah.

³ A. Holder, *Alteltischer Sprachschatz*, Bd. III, U-Z (1907), 349. J. Šašel razpravlja o razširjenosti imena C. Vindonius Successus in o imenu njegove žene *Iulia Ingenuae*.

Na levi je portret Julije, Vindonijeve žene. Portret je izdelan individualno, na ženinem obrazu konstatiramo poteze petdesetletnice, ki nosi frizuro kakor cesarica Agripina, mati cesarja Nerona.⁴ Zato upravičeno sklepamo, da je Julija živela v klavdijsko-neronskem času. Celeja je za cesarja Klavdija dobila municialno pravo in je zelo verjetno, da je Vindonij kmalu potem postal celejski edil. Vindonij je keltsko ime, ki je bilo precej razširjeno tudi po naših krajih. Na nagrobnikih so se ravno keltski elementi še dolgo ohranili.⁵ Tako npr. imamo na spomeniku Statutiusa Secundiana iz Sempetra

Sl. 2. Prednja stena grobne skrinje za pepel. Heraklej vodi Alkestis iz podzemlja.
D. in l. drevo življenja

Fig. 2. Paroi avant du coffre funéraire pour les cendres. Héraclès mène Alceste des enfers. A droite et à gauche, l'arbre de vie

(inv. št. 238) upodobljeno ženo Cervo v doprsem portretu (sl. 5). Žena nosi značilno keltsko obleko, okrog vratu vidimo čipke spodnje obleke. Čez njo nosi gornje oblačilo, jopica pa jo brani prevelikega mraza. Ravno tako jopico nosi žena z istega nagrobnika na spodnjem reliefu, ki predstavlja tipično

⁴ Bernoulli, *Römische Ikonographie, die Bildnisse der römischen Kaiser*, II/1, str. 376, tab. XIX.

⁵ Primerjaj opombo 3. Relief na prednji strani grobne skrinje za pepel predstavlja prizor, kako vodi Heraklej Alkestis iz podzemlja. Božanstvo, ki je podobno Herakleju, pozna keltsko versvo, a je na tem mestu upodobljena interpretatio romana v zvezi z Alkestis (sl. 2).

keltsko sedmino. Na tronožni mizi, ki je pokrita s prtom, stoje posode za sedmino. Od leve strani prihaja žena, ki hoče postaviti še eno čašo na mizo. Tudi ta je oblečena v dvojno, visoko prepasano obleko, čez katero nosi še jopico. Lase ima spleteno v dve kiti, ki ji padata na hrbet, glavo ima pokrito s čepico. To je ista obleka, kakor jo nosi Cerva. Na desni strani mize

Sl. 3. Grobni spomenik Statutija Sekundijana, njegove žene Cerve in sina Sekunda
Fig. 3. Monument funéraire de *Statutius Secundianus*, de sa femme *Cerva* et de leur fils *Secundus*

stoji mož, ki tudi postavlja na mizo čašo, ki jo je napolnil iz vrča v svoji levici. Očitno je, da nam ta relief predstavlja priprave za keltsko sedmino, ki jo večkrat najdemo na keltskih nagrobnikih.⁶

V Šempetru imamo dve edikuli z baldahini, od katerih pripada ena rodbini Enijcev.⁷ Grobnica je sestavljena iz dveh delov, od katerih je spod-

⁶ V. Hoffiller, B. Saria, *AIJ*, št. 487–490. A. Schober, *Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien* (1925), št. 188. 198, 258, 261.

⁷ Rekonstruirana grobnica Enijcev stoji v Šempetru. Glej J. Klemenc, *Rimske izkopanine v Šempetru* (1961), 41 ss., sl. 33–41.

nji grobna skrinja za pepel pokojnikov. Nad skrinjo se dviga baldahin, na zadnji steni so na njem upodobljeni reliefni portreti pokojnikov (sl. 4), ki jih varuje baldahinova streha padavin.⁸ Skrinjo za pepel sestavljajo tri marmorne plošče s prekrasnimi reliefi.⁹ Sprednja plošča predstavlja Evropo na biku, kako hiti čez morje v deželo blaženih. Desno in levo od tega pri-

Sl. 4. Relief s portreti treh članov rodbine Enijcev

Fig. 4. Relief avec les portraits de trois membres de la famille des *Eni*

zora sta dve ozki polji, ki predstavljata drevo življenja, kjer ptičice zobljejo grozdje. Na levem reliefu se vije okrog debla majhna kačica, ki predstavlja htonsko božanstvo (sl. 5). Na levi strani omenjene skrinje je prizor, ki je v Šempetru še dvakrat upodobljen, kako hoče satir vzeti nimfi plašč (sl. 6). Desna stranska stena z Ganimedom in orlom, Zeusom, ki ga nosi v nebo, se tudi nanaša na boljše posmrtno življenje.

⁸ J. Klemenc, Portreti treh članov rodbine Enijcev v Šempetru v Savinjski dolini. Zbornik za umetnostno zgodovino, N. V. V/VI, 1959, 69 ss., sl. 21.

⁹ J. Klemenc, Evropa iz Šempetra, Tkalcíčov zbornik II., 1958, 17 ss., sl. 1–4.

Grobna skrinja za pepel je bila pokrita z marmornato ploščo, ki je imela spredaj napis z imeni štirih pokojnikov. Q. Ennius Liberalis je oče rodbine, njegova žena Ennia Oppidana in dvoje otrok, hčerka Kalendina in sin Vitulo. Pred nami je torej napis s štirimi imeni, ki jih nosijo nosilci gospodujočega sloja. Toda študij na zadnji steni upodobljenih portretov nam pokaže nekaj nepričakovanega (sl. 4). Zadnja stena je razdeljena s profilirano vodoravno gredo na dve polovici. V gornji sta portreta očeta

Sl. 5. Prednja stena grobnice Enijcev. Evropa na biku

Fig. 5. Paroi avant du tombeau des *Enii*. Europe montant un taureau

in matere, v spodnji pa je portret hčerke Kalendine z dvema genijema smrti. Ennia Oppidana, mati, je 45-letna žena, ki je obrnjena k svojemu zraven stoječemu možu. Glavo ima ovito z ruto, ki ji pokriva lase in je zadaj zvezana. Ker so bili konci rute nekoliko predolgi, so jih potisnili spredaj pod ruto na čelo. Tako so nosile lase keltske žene.¹⁰ Močno čelo, stisnjene ustnice in poudarjena brada pričajo o energičnem značaju te žene. To nam tudi potrjuje njena močna, plečata postava. Okrog vratu ima dve ovratnici, od katerih je zgornja sestavljena iz biserov, na dolnji kovinasti pa visi lunula. Na rokah ima tudi več zapestnic. Na obleki ima pa tudi pripetih več velikih fibul. Mnogo nakita kakor tudi velike fibule in okrog glave zvezana ruta so značilne za keltsko žensko nošo.

¹⁰ Fr. Jantsch, *Norische Trachtendarstellungen in Kärnten*, Carinthia I., 124, 1954, 68, sl. 5–8. V. Geramb, *Die norisch-pannonische Tracht* (1953), 196, sl. 57, 85, 104, 105.

Njena gornja obleka z dolgimi rokavi je iz močne tkanine in težko pada v mnogih gubah navzdol. Prepasana je precej visoko. Pod gornjo obleko so nosile keltske žene še eno krilo ali pa krilce z jopičem. Okrog ramen ima plašč, s katerim ima ovito desno roko. Njena hčerka Kalendina se je enako nosila, samo s to razliko, da je imela lase na glavi spletene v frizuro, kakor jo je nosila cesarica Faustina starejša, žena cesarja Antonina Pija (od 10. julija 138 do 7. marca 161). Umrla je okrog leta 140 po Kr. V tem času

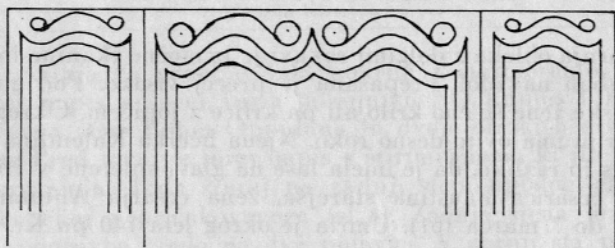
Sl. 6. Stranska stena grobnice Enijcev. Satir hoče vzeti nimfi plašč
Fig. 6. Paroi latérale du tombeau des *Enii*. Un satyre veut prendre son manteau à une nymphe

je bila ženska noša okrog Celeje keltska, čeprav so bile žene visokih rimskih odličnikov.

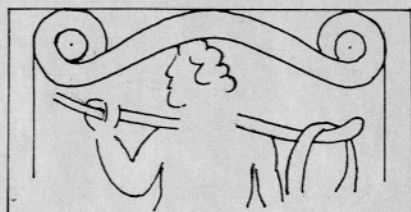
Velike ploskve grobnih skrinj za pepel pokojnikov, edikul in baldahinov so bile izpolnjene z reliefi mitičnih prizorov. Vsi so pa bili okvirjeni s profiliranimi, plastičnimi robovi. Spodnji in stranski deli okvirov so bili spodaj, na desni in na levi strani ravni, zgoraj so pa imeli namesto ravnega okvira »noriško-panonsko voluto«. Heckler jo ima za izraz lokalne umetniške tradicije in emanacijo keltskega stila in okusa.¹¹ To mišljenje zastopa

¹¹ JÖAI, 26, 1950, 9 ss.

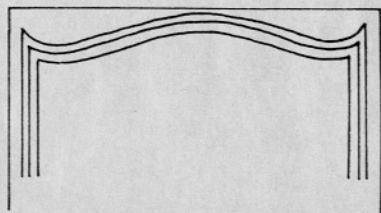
1

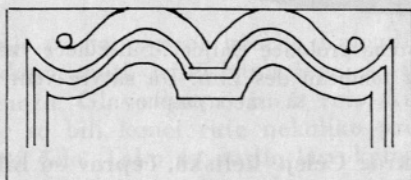
2

3

4

Sl. 7. Noriško-panonske volute v Šempetru

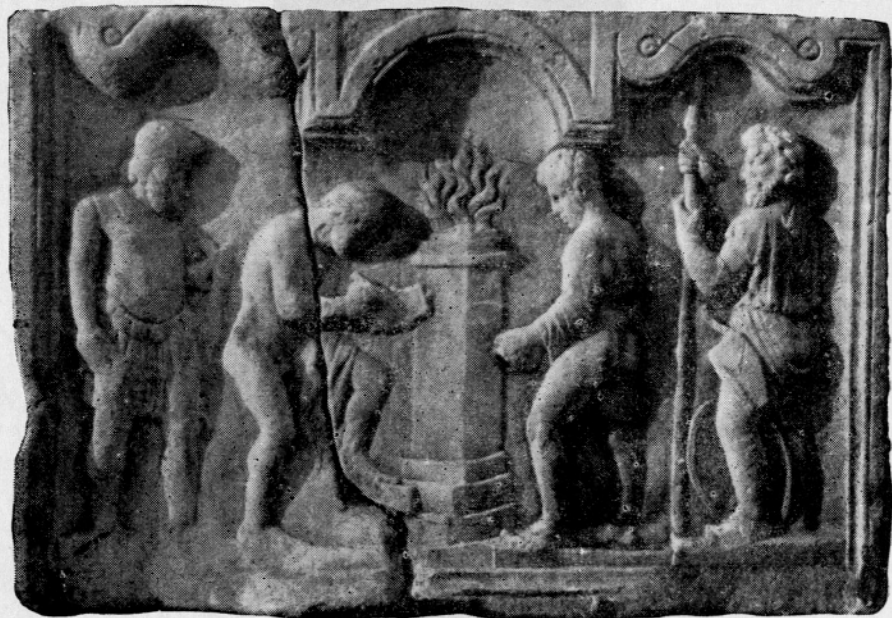
1. V sredini dvojna voluta, d. in l. sedlasta voluta. 2. Stegnjena sedlasta voluta.
3. Stegnjena voluta, včasih celo brez spirale na koncu. 4. Dvojna voluta v sredini z arhitektonskim zaključkom

Fig. 7. Volutes norico-pannoniennes à Šempeter

1. Au milieu — double volute, à dr. et g. — volute en forme de selle. 2. Volute allongée en forme de selle. 3. Volute allongée, parfois même sans spirale à l'extrémité. 4. Volute double au milieu avec une terminaison architecturale

tudi Ložar v znanem članku.¹² Ložar se ne strinja z mišljenjem profesorja A. Schoberja, ki vidi v volutah samo ornamentalno povečane zavoje žrtvenikov. Kasneje misli Schober, da je noriško-panonska voluta izraz predzgodovinskega in provincialnega umetniškega pojmovanja. B. Saria vidi v volutah traško-skitski vpliv.¹³

Noriško-panonsko voluto lahko razdelimo po obliki na več skupin (sl. 7). Vse pa poživljajo rob okvira. Prizadevanje, da poživijo rob okvira, je izraz keltskega baroka. To prizadevanje lahko ugotovimo v Sempetru pri

Sl. 8. Ifigenija na Tauridi
Fig. 8. Iphigénie en Tauride

gornjem robu sicer ravnega okvira pri Evropi, ki preide zgoraj v trikotnik. Podobno je pri reliefu Ifigenije na Tauridi, kjer je v sredini sicer obok svetišča, ki pa predstavlja obenem noriško-panonsko voluto, ki se nadaljuje desno in levo od njega (sl. 8).

Prva varianta noriško-panonske volute je tako imenovana sedlasta voluta (sl. 7, št. 1). Srednji del te volute se dviga včasih tako visoko, da dobi obliko polkroga. Proti obema zunanjsima robovoma se precej hitro in navpično znižuje. Na koncu je spiralno zavihan nazaj, tako da ima v sredini še en plastičen krog. S to voluto so zgoraj uokvirjeni reliefi štirih letnih časov (sl. 9), stranska reliefa pri Herakleju itd. K tej voluti bi lahko

¹² R. Ložar, Ornamenti noriško-panonske kamnoseške industrije. ČZN 29, 1934, str. 143.

¹³ O. c., str. 134.

šteli voluto na reliefu lovca z zajcem (sl. 10) in lovca s pticami (sl. 11). Ti dve voluti se razlikujeta od prejšnjih v tem, da so spirale zelo raztegnjene, na koncu se obrnejo navzgor in se končajo z majhno spiralo. Kamnosek je naredil namesto dveh volut samo eno, to pa zelo raztegnjeno. Z eno samo voluto je barbariziral sicer zelo fine šempetrske volute. Ker ravno raz-

Sl. 9. Poletje z značilno sedlasto voluto

Fig. 9. Été avec la caractéristique volute en forme de selle

tegnjena voluta ne deluje preveč estetsko, so v Šempetru porabljali raje dve voluti namesto ene same raztegnjene. Oboje precej kratkih spiral sega s svojimi zunanji robovi do notranjega roba okvira. Te volute so večinoma močno profilirane in so od vseh šempetrskih volut najskrbnejše izdelane. Dvojno voluto vidimo posebno dobro na reliefu »Heraklej in Alkestis« (sl. 2) in na reliefu »Ifigenija v Aulidi« (sl. 12), samo da je tukaj nekoliko iztegnjena. Tretja vrsta dvojnih volut pa nima v sredini nobene spirale, ampak pada v sredini skoraj navpično, tako je videti kakor neke vrste arhitektonski člen. Tako voluto imamo pri reliefu »Satir in nimfa« (sl. 6).

Na šempetrskem nagrobniku so vse volutne vrste istočasno zastopane. Tako so npr. na grobnici Priscianov reliefi z različnimi okviri. Relief »Rop žene« ima profiliran, a raven okvir. Na reliefu »Ifigenija v Aulidi« je za zgornji rob okvira dvojna voluta. Vokalni reliefi atike s postavami keltskih božanstev imajo zgornji okvir v obliki dvokapne strehe. V Šempetru se

Sl. 10. Lovec z zajcem
Fig. 10. Chasseur avec un lièvre

pojavi noriško-panonska voluta šele v drugem stoletju.¹⁴ Tu ni nobenega reliefa, čigar stranski del okvira bi tudi nadomeščala omenjena voluta. Noriško-panonska voluta ima tu tako lokalni pomen, da jo najdemo le v sosednjih provincah rimskega imperija.¹⁵

Funerarnost šempetrskih spomenikov kot nagrobnikov nam posebno dokazujejo razne skulpture, ki so izraz državne umetnosti v imperiju. To so

¹⁴ A. Schober, o. c., str. 231 trdi, da nagrobniki prvega stoletja še nimajo noriško-panonske volute.

¹⁵ Noriško-panonsko voluto najdemo še v provincah, ki mejijo na te pokrajine, npr. v Reci, severni Italiji itd. (Schober, l. c.).

npr. reliefi Dioskurov, ki spremljajo pokojnika v srečno večnost. Satir in nimfa, od katerih imamo ohranjene kar tri primere, Evropa, Ganimed itd. se nanašajo na boljše življenje v večnosti. Te in podobne spomenike najdemo po vsej rimski državi. Za Šempeter kakor tudi za kraje, kjer je bil keltski etnični element še močan in njegova zavest še živa, pa z gotovostjo lahko ugotovimo božanstva, ki pomagajo človeku v življenju in v prehodu

Sl. 11. Lovec s pticami
Fig. 11. Chasseur avec des oiseaux

v novo življenje. Kakor vemo, je bila zavest in vera v drugo življenje pri Keltih posebno močna. Štirje reliefi atike predstavljajo nedvomno štiri božanstva.¹⁶ Upodobljeni so, kakor je to v antiki za moške običaj, v herojski goloti, nimajo nobenih značilnih predmetov, po katerih bi jih lahko spoznali, posebno ker so izraz keltske mitologije. Vse štiri figure so bose, kar je v antiki značilno za božanstva.

Desno stransko ploskev atike izpolnjuje deloma relief (sl. 14) z neobleženo moško figuro (sl. 15). Lik te osebe nas spominja na Praksitelovega Hermesa. Na vsak način je imel umetnik pred seboj podobo takega novotatiškega reliefa, ki mu je bil predložek Praksitelova kopija Hermesa z Dionizom. Z desnico drži naš keltski bog še balteus, ki si ga je pravkar

¹⁶ Ta štiri božanstva so samo na grobnici Priscianov. Posamezne pa najdemo tudi v Ptujju in drugje.

vrgel čez glavo na desno rame. Desnica je torej dvignjena kakor pri Hermesu, samo da jo Hermes drži še višje, ko ponuja Dionizu-otroku grozd. Dioniz sedi Hermesu na levi roki sicer nekoliko nižje, kakor nosi naše božanstvo meč. V tej podobnosti drže in zamenjavi predmetov vidimo eno izmed značilnosti novoatiške šole. Karakteristično za Praksitelova dela je kontrapost, ki je pri nas močno poudarjen; desna noga, na kateri počiva

Sl. 12. Ifigenija v Aulidi
Fig. 12. Iphigénie en Aulide

sicer telesna teža, izstopi v boku nekoliko navzven, leva pa je nekako tu prislonjena. Na glavi nosi božanstvo atiško čelado, ki ima spredaj dvignjen zaščitni vizir. Zunanja oblika čelade se zelo prilega kaloti, a ima perjanico, ki ima vse perje na levi strani in popolnoma izpolnjuje trikotni prostor pod sedlasto streho. Izdelava in ves lik predstavlja klasičnega junaka ali božanstvo. Relief je v prostoru, ki je omenjen zgoraj s sedlastim ali dvo-kapnim robom.¹⁷

Med tem opisanim reliefom na vogalu, katerega prednja ploskev je satir, ki hoče vzeti nimfi obleko, in drugim reliefom na koncu desne strani atike je relief (sl. 16), ki predstavlja neke vrste borbo ali rop žene.¹⁸ Na

¹⁷ J. Klemenc, Die Ausgrabungen in St. Peter in Savinjska dolina (1952–1956) v *Atti del settimo congresso internazionale di archeologia classica*, Roma 1961, Vol. III, 155 ss., sl. 6. Id. Rimske izkopanine v Šempetru (1961), sl. 24.

¹⁸ Id., Začasno poročilo o izkopavanju v Šempetru od leta 1952 do 1955. AV 6/2, 1955, 295, sl. 4.

drugi strani v profiliranem okviru s sedlasto streho stoji en face gola moška figura. Telesna teža počiva na levi nogi, desno pa ima pomaknjeno na stran (kontrapost). Z navzdol stegnjeno levico drži ovalen ščit. Glava, na kateri ima čelado s perjanico, je obrnjena na desno. Desno roko dviguje kvišku in jo drži spredaj na čeladi (sl. 17), kakor bi gledal v daljavo.¹⁹ Zopet je pred nami lik božanstva, ki mu še ne vemo imena.

Sl. 13. Rekonstruirana grobnica Priscianov.

Fig. 13. Tombeau reconstruit de *C. Spectatius Priscianus*

Vogalni kvader na levi strani atike ima na sprednji strani tudi v reliefu upodobljen prizor, kako hoče vzeti stari satir mladi nimfi plašč, nimfa se pa krčevito brani. To je klesarsko najboljše delo v Šempetru. Relief je izvrstno in plastično izdelan. Mišice, posebno na nogah, se vidijo v vseh detaljih in so polne življenja. Zdi se, kakor da satir pleše okrog nimfe. Stranska stena tega kvadra predstavlja v profiliranem okviru z dvokapno-

¹⁹ Id., Rimske izkopenine v Šempetru, 37, sl. 25.

streho golo moško figuro en face. Stoji na levi nogi, desno ima odmaknjeno nekoliko na stran. Z desnico drži bat naslonjen na levo rame (sl. 18). V gubah mu visi čez levo ramo, za hrbtom in levo roko plašč. Glava z bujnimi nepokritimi lasmi je en face. Ves relief je močno izlizan.²⁰

Na zadnjem marmornem kvadru, na levi strani atike je v profiliranem okviru z dvokapno streho upodobljena neoblečena moška figura en face.²¹

Sl. 14. Desni vogal atike Priscianove grobnice. Spredaj satir, ki hoče vzeti nimfi obleko; desna, stranska stena keltsko božanstvo z balteusom in mečem

Fig. 14. Angle droit de l'attique du tombeau de *Spectatius Priscianus*. Sur le devant — un satyre qui veut prendre sa robe à une nymphe; paroi latérale droite — divinité celtique avec le balteus et l'épée

Stoji na desni nogi, tako da ima bok izbočen na desno stran. Leva noga je pomaknjena na stran in je v kolenu nekoliko upognjena. V levici nosi ovalen ščit, v desnici pa sulico. Glava z bujnimi lasmi je obrnjena naprej (sl. 19).

²⁰ Id., o. c., str. 37, sl. 25.

²¹ Id., AV 6/2, 297, sl. 5.

Keltska plemena so imela zelo razvit verski čut. Zato ima skoraj vsako keltsko pleme domače božanstvo, ki ga je že davno častilo. Zelo močno so zastopani tudi tipi, ki so skupni mnogim plemenom. Imamo precej antičnih virov o keltski religiji, vendar ti niso posebno zanesljivi, ker so pisani s stališča nekeltskega antičnega avtorja. Zato moramo natanko ločiti podatke, ki nam jih dajejo antični napisi (npr. imena božanstev), razne grobne ce-

Sl. 15. Keltsko božanstvo z mečem in balteusom (inv. št. 7). (Mars Latobius?)

Fig. 15. Divinité celtique avec l'épée et le balteus.

line, keramika ali dela njihove plastične umetnosti, od tistih, ki jih posredujejo številni antični pisci. Ti so pisani s stališča latinskega ali grškega avtorja. Keltske bogove, ki imajo kakšno podobno potezo z rimskimi božanstvi, oblečejo v svojo klasično, mitično obleko, jim pripišejo nekatere njihove lastnosti in na ta način nastane »interpretatio romana«,²² ki pa seveda ni vedno pravilna. Pri Keltih je zelo težko ločiti božanstvo od heroja.²³ Najprej heroj, kasneje božanstvo, ki so ga častila skoraj vsa kelt-

²² J. Filip, *Die keltische Zivilisation und ihr Erbe* (1961), 176.

²³ O. c., str. 177.

ska plemena, je gotovo Heraklelj, ki je bil seveda Rimljanom dobro znan. Mnogo so pisali o njem in ga večkrat imeli za spremljevalca pokojnih. Na ta način je nastal »Heraklelj Psihopomp«, ²⁴ ki ima mnogo podobnosti s Hermesom. Lukian ²⁵ identificira Herakleja s keltskim Ogmijem. Oborožen je tudi kot Heraklelj. Ogmia in Smertria lahko imamo za keltska božanstva, ki so v zvezi s smrtjo. Vemo, da je na tablicah z zakletvami večkrat omenjen Ogmius in upravičeno sklepamo, da je Ogmius podzemsko božanstvo. ²⁶

Sl. 16. Desna stran atike s Priscianove grobnice z reliefom »Rop žene«
Fig. 16. Côté droit de l'attique du tombeau de *Spectatius Priscianus* avec le relief de »l'enlèvement de la femme«

Drugo skupno keltsko božanstvo je že omenjeni Smertrios. Ime tega božanstva je omenjeno na krajih, ki so zelo oddaljeni drug od drugega, pa lahko upravičeno mislimo, da to ni samo lokalni bog, ampak da je to božanstvo skupno mnogim keltskim plemenom. Pri Treverih je Smertrius bog, ki daje zdravje in blaginjo, je pa tudi gospodar podzemlja. ²⁷ Pod korom notredamske cerkve ²⁸ v Parizu so našli spomenik z liki in imeni štirih bogov: Castor, Pollux, Smertrios in Cernunnos. Cernunna sedaj nimajo več za podzemeljskega boga, ampak pomeni lahko boga plodnosti itd. Smertrius je upodobljen tukaj gol z orožjem kot Mars ali starejši mož Heraklejevega tipa, ki vihti sekiro. ²⁹ Tudi napisi omenjajo Smertria kot Marta:

²⁴ F. Benoit, L'Ogmios de Lucien et Hercule Psychopompe. Festschrift f. Rudolf Egger I, 1952, 144 ss.

²⁵ R. Egger, Aus der Unterwelt der Festlandkelten. JÖAI 35, 1945, str. 117 ss.

²⁶ O. c., str. 157.

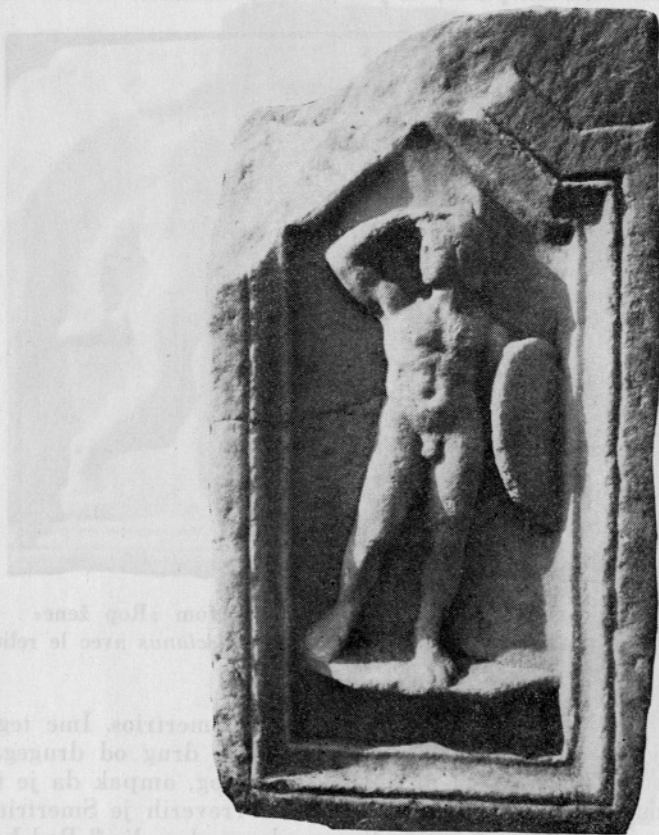
²⁷ O. c., str. 100, 102.

²⁸ CIL XIII, 5026, c. 4, Germania 5, 1921, str. 104 ss., P. Petru, Cernunnos v Sloveniji, Situla 4, 1961, 55 ss.

²⁹ R. Egger, o. c., str. 99.

*Marti Smertrio et Vindoricidi [et] Bond[e]nae.*³⁰ To je ljudem naklonjeno božanstvo, kakor sta Castor in Pollux, ki pomagata na poti v boljše življenje.

Keltska plemena so bila globoko religiozna in so svojo religioznost manifestirala. Njihov temperament je zahteval, da so svoja čustva pokazali tudi na zunaj. Omeniti moramo njihovo cerkveno organizacijo, ki je bila

Sl. 17. Keltsko božanstvo s ščitom v levici, desnico ima na čeladi in gleda v daljavo (Smertrius, inv. št. 88)

Fig. 17. Divinité celtique avec le bouclier à la main gauche; la main droite est sur le casque et elle regarde au loin

popolna do najmanjših podrobnosti, tako v češčenju bogov kakor tudi v posmrtnem kultu. Glavno zaslugo so pri tem imeli druidi, večinoma aristokrati. Njihov politični vpliv je bil gotovo večji kakor vpliv vladajočega plemstva. V religioznem oziru moramo poudariti njihovo vero v posmrtno življenje. Smrt je samo srečnejše življenje, kar nam posebno dokazujejo ravno šempetrski nagrobniki. Tukaj imamo v »interpretatio romana« mno-

³⁰ Dessau, 9.505.

gokrat upodobljeno ravno idejo posmrtnega življenja. Tako npr. nam ravno Evropin³¹ relief predočuje potovanje na otok blaženih. Razni hipokampi spremljajo pokojnika na potu v boljše življenje. Na potu ga spremljata še dva Dioskura,³² ki imata na velikih nagrobnikih, kakor so v Šempetru, v smislu njihove religije za spremstvo še domača božanstva. Po svoji arhitekturi se pa približujejo tedanjemu okusu vladajočega sloja. V Šempetru

Sl. 18. Keltsko božanstvo z batom in ščitom (Heraklej Ogmios, inv. št. 56)

Fig. 18. Divinité celtique avec une massue

imamo na desni in na levi strani atike Priscianove grobnice upodobljena štiri božanstva, ki imajo svoj izvor nedvomno v keltskem religioznem pojmovanju.

Zelo dobro je, da imamo na Priscianovi grobnici ohranjene vse 4 kipe, ki nam vsak na svoj način predstavljajo domača božanstva. Vzhodno in

³¹ Fr. Cumont, *Lux perpetua* (1949), 284.

³² Castor in Pollux spremljata pokojnika v boljše življenje. Zaradi zvezd na njihovih pileusih so jih imeli za zastopnike dveh hemisfer itd. Fr. Cumont, *Recherches sur le symbolisme funéraire* (1942), 44, 68, 73 ss.

zahodno od Golice (Kor-Alpe) na Koroškem so pa posebno častili Marta Latobija. Leta 1926 so odkopali v Labodski dolini (Lavanttal) keltsko svetišče. Od 3 napisov sta dva posvečena Latobiju.³³ Prvi napis, ki omenja tega boga, je iz kasnega drugega stoletja po Kr.³⁴ Drugi napis je na gornjem delu spomenika okrnjen in se glasi: Latobio Aug[usto sa]crum.³⁵ Druga dva napisa sta iz antične Flavije Solve, vzhodno od Golice. Prvi napis na plošči iz

Sl. 19. Keltsko božanstvo s ščitom in kopjem (inv. št. 138)

Fig. 19. Divinité celtique avec le bouclier et la lance

apnenca ($48 \times 36 \times 0,5$ cm) omenja Latobija z mnogimi drugimi imeni. Od teh je prvi Marti, a potem so še Marti Latobio Marmogio Toutali Sinati Mogetio Caius Valerius Valerianus ex voto.³⁶ Mogoče je, da je bil tudi drugi

³³ Römische Antike und frühes Christentum. Ausgewählte Schriften von R. Egger, Bd. I. (1962). Na str. 98–110 je Eggrov članek, Der Tempelbezirk des Latobius im Lavantale (Kärnten).

³⁴ R. Egger, o. c., str. 102.

³⁵ O. c., str. 105.

³⁶ R. Egger, o. c., str. 102. E. Diez, Flavia Solva (1959),² 59, št. 121. CIL III, 5320.

napis posvečen Latobiju, ker bi bile sedaj manjkajoči prvi vrsti črke TOBI.³⁷ Iz napisov sledi, da je bilo domače božanstvo Mars Latobius dobrohoten bog, ki je pomagal v raznih težavah, verjetno tudi kot spremljevalec duš umrlih.³⁸ Na vsak način nam omenjeni štirje napisi dokumentirajo lokalno keltsko božanstvo, z imenom »Mars Latobius«.

Posrečilo se je iz fragmentov rekonstruirati njegovo celo postavu.³⁹ Stoječi bog je pokrit s plaščem, ki sega z gubami na okrogli ščit, prislonjen na levo nogo. Ščit ima v sredini upodobljeni dve človeški postavi.⁴⁰

V muzeju na Sekavskem gradu pri Lipnici (Seggau bei Leibnitz) so iz nekdanje Flavije Solve štirje reliefi, ki naj predstavljajo domače božanstvo »Mars Latobius«.⁴¹ Na marmorni plošči (šir. 0, 50 m) je na podnožju skoraj en face upodobljen gol mladenič, stoji na desni nogi, levo ima odmaknjeno na stran in gleda na desno. Glavo mu pokriva čelada z mogočno perjanico, v desni roki drži kopje, ob levem boku mu visi na balteusu tipičen rimski gladius, za obrambo drži z levico okrogel, močno izbočen ščit, kakor so ga gotovo nosili domači keltski borci.⁴²

Drugi relief (viš. 0,90 m, šir. 0,31 m) predstavlja vitko postavu golega mladeniča. Z desnico sega po ročniku meča, levica drži gornji rob ovalnega ščita, ki ga upira na tla. Relief je sicer močno izlizan, a vendar vse kaže, da je junak imel na glavi čelado.⁴³

Na marmornem reliefu (viš. 0,80 cm, šir. 0,44 m) je upodobljen gol mladenič, ki se naslanja na dolgo kopje. Z levico drži gornji rob ovalnega ščita, ki stoji na zemlji. Oborožen je s kratkim mečem, na glavi pa nosi čelado.⁴⁴

Marmorni relief (viš. 0,90 m, šir. 0,34 m) predstavlja neoblečenega mladeniča, ki dviga z desnico nad rame balteus z mečem. Oborožen je še s ščitom, na stran obrnjeno glavo s koderastimi lasmi pa pokriva korintska čelada s perjanico.⁴⁵

E. Diez ima vsa štiri omenjena božanstva iz Flavije Solve za domače božanstvo »Mars Latobius«. Po dimenzijah sodeč, mislim, da so spomeniki iz Fl. Solve, ki jih navajam v opombah 41–45, in ki jih ima E. Diez omenjene v svoji Fl. Solvi (1959) pod št. 35, 65, 72 in 105, deli take atike kot so naša keltska božanstva pri Priscianovi grobnici. Zelo verjetno je, da sta spomenika iz Fl. Solve št. 72 (90 × 31 cm) in št. 65 (90 × 34 cm) stala na isti grobnici, kakor tudi spomenika št. 105 (80 × 44 cm) in št. 106 (90 × 34 cm) na drugi. Torej bi bilo le dvojje božanstev »Mars Latobius«. Za šempetrska božanstva pa lahko ugotovimo predvsem, da so dobra božanstva, ki pomagajo pokojniku na potu v večnost, tako kakor Castor in Pollux, katerih reliefe imamo tudi na isti grobnici Priscianov. Zelo verjetno je, da so na Priscianovi grobnici upodobljeni Ogmios, Smertrius, Herakles Psihopomp in mogoče Mars Latobius. Ogmios je bo-

³⁷ E. Diez, o. c., str. 36, št. 46. CIL II, 5321. Dessau 4566.

³⁸ R. Egger, o. c., str. 103.

³⁹ R. Egger, o. c., str. 104.

⁴⁰ R. Egger ima tega heroja ravno zaradi meča in ščita za Marsa (o. c.).

⁴¹ Tudi E. Diez ima vsa 4 neoblečena božanstva za Mars Latobius, o. c., str. 55, št. 105.

⁴² E. Diez, o. c., str. 55, št. 35.

⁴³ O. c., str. 46, št. 72.

⁴⁴ O. c., str. 55, št. 105.

⁴⁵ O. c., str. 43, št. 65.

žanstvo, ki je poznano vsem keltskim plemenom. Temu božanstvu bi še najbolj ustrezal relief, ki predstavlja golega heroja s kopjem v desnici in ščitom v levi (inv. št. 123, sl. 19). Drugo takšno, mnogim keltskim plemenom poznano božanstvo je nedvomno Smertrius. Na Priscianovem spomeniku bi bil to relief golega heroja, ki ima samo obrambno orožje, ščit in čelado. Desnico je dvignil k dolnjemu robu čelade na čelu, da bi bolje videl v daljavo, kamor ima uprt pogled (inv. št. 88, sl. 17). Heraklej Psihopomp je božanstvo, ki drži v levi roki bat. Čez pleča mu visi plašč, konec plašča je tudi ovit okrog leve roke. Z desnico drži za gornji rob ščita ob desni nogi (inv. št. 56, sl. 18). Na šempetrskem pokopališču imamo že enkrat upodobljenega Herakleja z batom in levjo kožo, ko vodi Alkestis iz podzemlja kot Heraklej Psihopomp (sl. 2). Zelo verjetno je, da je na Priscianovi grobnici zastopano tudi domače božanstvo z »Marsom Latobijem«. Temu bogu bi še najbolj ustrezal relief, ki predstavlja golega mladeniča en face s čelado, kako si obeša na desno ramo balteus z mečem (inv. št. 7, sl. 15).⁴⁶ Keltska božanstva so stala tudi na najstarejši, najlepši in največji šempetrski grobnici, ki pa še ni vsa odkopana. Na vsak način pa so na atiki Priscianove grobnice reliefi s keltskimi božanstvi, ki jim pa novi podatki in izkopavanja lahko spremenijo ime.

Keltska narodna zavest, ki se manifestira v nošnji, lastnih imenih, narodnih običajih itd., je odtisnila močan pečat rimski civilizaciji. Rimska državna umetnost je sicer prevladala s helenističnimi elementi, ostala pa je pod močnim vplivom keltskega baroka in njegove noriško-panonske volute. Vitalnost keltskega verstva posebno dokazujejo njihova božanstva, ki jih tudi »interpretatio romana« ni mogla prekriti.

RÉSUMÉ

Éléments celtiques à Šempeter dans la vallée de la Savinja

Le cimetière civil de Šempeter, déterré dans la période de 1952 à 1956, est très riche; il a en effet plus de 600 pièces. C'est pourquoi il nous offre tant de résultats scientifiques avec la documentation nécessaire que nous n'avons pour ainsi dire besoin d'aucun matériau de comparaison.

A cause des fouilles effectuées par des experts et d'une mise en place appropriée, Šempeter nous donne une grande quantité de résultats scientifiques définitifs, qui sont assez documentés déjà par les découvertes elles-mêmes.

Avant les Romains, en ces lieux (le Norique) dominaient les Celtes, qui du temps de l'empereur Claude furent définitivement inclus dans l'empire romain. Ils reprirent les acquisitions économiques et culturelles romaines, gardant cependant beaucoup de caractéristiques, qui sont particulièrement bien conservées sur les monuments de Šempeter, où furent enterrés principalement des seigneurs celtiques. Déjà le seul nom de l'édile *Cl. Celeiaie, Vindonius Successus* est celtique. Il en est de même du nom de sa femme *Ingenua*. Les deux noms sont conservés sur l'autel tombal reconstruit (fig. 1). Sur le monument de *Statutius Secundianus*, de sa femme *Cerva* et de son fils *Secundus* (fig. 3), un repas d'enterrement est représenté sous

⁴⁶ Glej sl. 14 in 15.

l'inscription. Ce repas est caractéristique pour les monuments funéraires celtiques et c'est manifestement une coutume nationale celtique. A côté des coutumes, pour les Celtes est particulièrement caractéristique leur costume national, surtout le costume féminin avec une coiffure comme en porte *Ennia Oppidana* (fig. 4). Le baroque celtique s'exprime particulièrement dans les cadres en relief à volute noricopannonienne (fig. 7 à 12), caractéristique pour le bord supérieur des cadres. Nous distinguons les volutes simples et doubles, les volutes allongées ou en forme de selle, ou encore des volutes avec une terminaison architecturale au milieu.

Particulièrement caractéristiques pour les tribus celtiques particulières sont leurs coutumes religieuses et funéraires. Dans le tombeau reconstruit de *C. Spectatius Priscianus* (fig. 13) et dans le tombeau le plus ancien, qui n'est découvert que partiellement, sont conservées les statues des dieux qui accompagnent le défunt sur son chemin vers l'éternité. *Castor* et *Pollux*, à la partie avant du tombeau mentionné, sont l'expression de l'art étatique hellénistique. Pour l'interprétation romane de la religion celtique du pays sont caractéristiques quatre reliefs avec des divinités entièrement nues. Ceux-ci sont une partie de l'attique du tombeau de *Spectatius Priscianus* et aucun ne manque (fig. 14 à 19). De toute façon ce sont là de bonnes divinités qui remplissent la même tâche que *Castor* et *Pollux*. Ceci est tout à fait sûr, mais nous ne sommes pas entièrement sûrs si les noms que nous attribuons aux figures particulières sont tout à fait exacts. Cela sera définitivement déterminé par les inscriptions éventuellement trouvées. Tous les éléments mentionnés nous sont témoins de la vitalité de l'élément celtique, qui s'est conservé longtemps encore.